

ŚAṆKARA'S LEER VAN NON-DUALITEIT (ADVAITA VEDANTA)

Ferit Arav

Beknopte uitleg van Śaṅkara's leer in het kader van de verschijning van het boek
"Zeven werken van Śaṅkara over zelfkennis"
(2016)

1. Samenvatting

Śaṅkara wordt geacht als vertolker van de leer van non-dualiteit en zijn werken worden als zeer gezaghebbend op dit gebied beschouwd. Hij legt uit dat het onderscheid tussen de mens en de wereld als van elkaar onafhankelijke entiteiten op misleiding berust en dat er alleen een ondeelbaar bewustzijn is, vol van geluk en vrij van elke vorm van gebondenheid. Deze staat van non-dualiteit wordt verwerkelijkt door het zich bevrijden van identificaties met ingebeeelde en misleidende ideeën over 'mijzelf' en over 'de wereld'. Zij die zich levensvragen stellen als 'wie ben ik, wat is de wereld en wat is de betekenis van het menselijk leven?' zullen in deze leer veel uitleg en praktische aanwijzingen vinden voor het overstijgen van dualiteit en het verwerven van zelfkennis.

2. Voorwoord:

In 2008 werd ik door de vestigingsleider van de School voor Praktische Filosofie en Spiritualiteit in Deventer, de heer Hesselink, gevraagd om een nieuw te vormen studiegroep te begeleiden, met daarbij het voorstel om *Vivekacūḍāmaṇi* van Śaṅkara als studiemateriaal te gebruiken. Mijn kennis van dit werk was tot dan toe slechts van informatieve aard en gebaseerd op één enkele Nederlandse vertaling. Toen ik dit boek als studiemateriaal wilde gebruiken bleek het helaas niet meer verkrijgbaar te zijn. Om de leden van de studiegroep toch in staat te stellen om over de tekst van *Vivekacūḍāmaṇi* in het Nederlands te kunnen beschikken, werd ik innerlijk aangezet om een eigen vertaling van dit werk van Śaṅkara te maken. De herkenning tijdens de vertaling - van de leer van non-dualiteit, zoals door Śaṅkara wordt verwoord - was voor mij van dien aard, dat ik daarna doorging met de studie en het vertalen van nog meer van zijn werken. Inmiddels zijn een achttal vertalingen uitgebracht.

De leer van non-dualiteit, of Advaita Vedanta, is door vele leraren, zoals Śrī Ramaṇa Maharṣi, Patañjali, Śrī Vāsiṣṭha, Śrī Kṛṣṇa en zelfs Jezus in vele geschriften, zoals de Bhagavad Gītā, de Upaniṣads, de Bijbel, Aṣṭavakra Gītā en Yoga Vāsiṣṭha verwoord. De verdienste van Śaṅkara is dat hij deze leer op een zeer gestructureerde en begrijpelijke wijze heeft uitgelegd. Bovendien heeft hij het praktisch toepasbaar gemaakt, niet zelden in de vorm van een dialoog tussen de leraar en de leerling. Met name zij die zich tot deze leer aangetrokken voelen en die het nader willen bestuderen en in praktijk willen brengen, zullen in de werken van Śaṅkara een goede gids vinden.

3. Śaṅkara's leer van non-dualiteit

Er worden ruim honderd werken aan Śaṅkara toegeschreven. Werken zowel in proza- als in dichtvorm, variërend van een enkel vers tot meer dan duizend verzen. De werken van Śaṅkara kunnen naar de aard en inhoud globaal in drie categorieën worden ingedeeld.

1) *Prakaraṇa grantha's*. Deze werken stellen de zoeker naar zelfkennis in staat de fundamentele aspecten van Advaita Vedanta te kennen. Ze betreffen de leer van non-dualiteit in de vorm van gestructureerde uitleggingen en instructies¹. De praktische toepassing van de in deze werken aangeboden kennis leidt bij rijpe kandidaten uiteindelijk tot zelfkennis en bevrijding van hergeboorten.

2) *Bhāṣya grantha's*. Dit zijn commentaren in de vorm van uitleggingen van de voornaamste Vedische teksten die gaan over non-dualiteit. Met als voornaamste de *Upaniṣads*, de *Brahma Sūtra* en de *Bhagavad Gītā*.

3) *Stotra grantha's*. Dit zijn lovende teksten die in de vorm van hymnen uiting geven aan de staat van non-dualiteit. Deze hebben een grote aantrekkingskracht.

We zullen ons in deze verhandeling beperken tot de *Prakaraṇa grantha's*. Śaṅkara heeft de leer van non-dualiteit doorgaans op zeer beknopte wijze geformuleerd, vrij van elk overbodig detail. Desondanks blinken ze uit in begrijpelijkheid en compleetheid. Om u een voorproefje te geven van zijn manier van onderricht zal er bij de beschrijving van zijn leer waar mogelijk gebruik worden gemaakt van citaten uit zijn werken. Śaṅkara's leer van non-dualiteit vindt zijn oorsprong in de kennis die in de *Veda's* wordt geopenbaard. De vier bekendste Veda's bestaan elk ook weer uit een viertal delen, waarvan telkens het laatste deel, de *Upaniṣads*, de hoogste kennis betreffende het menselijk bestaan verwoordt. De Veda's worden op zes verschillende manieren uitgelegd en hieruit zijn zes leersystemen ontstaan. Dit zijn *Sāṅkhya*, *Śaiva*, *Pāñcarātra*, *Jaina*, *Mīmāṃsaka* en *Vedanta*. De boodschap van Śaṅkara's Vedanta is non-duaal (a-dvaita). Hij legt uit dat het Opperste Zelf (*Brahman*) de enige werkelijkheid is, ondeelbaar en vrij van elk onderscheid. Daarnaast stelt hij, dat de proefondervindelijke wereld een staat van illusie (*Māyā*) is. Figuurlijk gesproken, is *Māyā* de sluier van het niet-weten, of onwetendheid, waardoor men zich de onwerkelijkheid van de wereld niet bewust is. Śaṅkara stelt dat bevrijding van onwetendheid alleen door kennis van onze ware aard, *Brahman*, gerealiseerd kan worden.

Om het onderscheid tussen het werkelijke en onwerkelijke te doen beseffen, omschrijft Śaṅkara drie waarheidsniveaus: *pratibhāsika satya*, *vyavahārika satya* en *paramārtha satya*. *Pratibhāsika satya* staat voor illusie of verbeelding zoals hallucinaties, dromen, luchtkastelen, zien van spoken, enz. die, wanneer ze zich voordoen voor waar worden gehouden. Een klassiek voorbeeld is het in het schemerlicht zien van een slang in een stuk touw. *Vyavahārika satya* is de wakende staat van het dagelijkse leven die als waar wordt ervaren en waarin de onwerkelijkheid van de ervaringen in *pratibhāsika satya* erkend wordt, zoals 'het was slechts een droom' of 'het is een stuk touw maar geen slang'. Kenmerkend voor deze twee waarheidsniveaus is de dualiteit, 'ik' en 'de wereld'. *Paramārtha satya* staat voor de hoogste of volledige waarheid en onderscheidt zich van de eerste twee door afwezigheid van dualiteit. Er is noch slang noch touw, noch ik noch de wereld, maar één ondeelbaar, non-duaal bewustzijn. Deze opperste waarheid kan alleen gerealiseerd worden door het zoeken naar de antwoorden op de vragen 'wie ben ik?' en 'wat is de wereld?'. Dit onderzoek leidt uiteindelijk tot het zien en laten vallen van identificaties met illusoire bedekkingen, zoals individualiteit (wat ik geloof te zijn) en het wereldbeeld bestaande uit namen

¹ Tot deze categorie behoren: *Sādhana Pañcakam*, *Daśaśloki*, *Brahmajñānāvalīmālā*, *Dr̥g Dr̥śya Viveka*, *Vākya Vṛitti*, *Laghu Vākya Vṛitti*, *Aparokṣānubhūti*, *Vivekacūḍāmaṇi*, *Ātma Bodha*, *Pañcikaraṇa*, *Ātmajñānopadeśavidhi*, *Tattva Bodha*, *Svātmanirūpānam*, *Tattvopadeśa*, en *Upadeśa Sāhasī*

en vormen. Dan blijkt dat wanneer deze identificaties wegvallen, wat er overblijft, namelijk het persoonlijke Zelf en het Universele Zelf, één en hetzelfde ondeelbare bewustzijn is. Deze eenzelligheid van het persoonlijke Zelf en het Universele Zelf vindt zijn bevestiging in de verklaringen van de Veda's (*de mahāvākya's*) zoals *Ahambrahmāsmi* (Ik ben *Brahman*) en *Tattvamasi* (Dat zijt Gij). Hiermede wordt de staat van Advaita of non-dualiteit verwerkelijk.

Het bovenomschreven proces van onderzoek is in vele werken van Śaṅkara op systematische wijze gestructureerd (namelijk vanaf de eerste stappen van de zoekende naar zelfkennis tot zijn realisatie van non-dualiteit) en wordt door hem op begrijpelijke wijze uitgelegd. Dit in tegenstelling tot kennis die wordt verkregen uit antwoorden op persoonlijke vragen aan grote leraren. Deze laatste soort kennis is namelijk fragmentarisch van aard en vormt geen volledig en gestructureerd leersysteem. Desalniettemin blijken ze van onschatbare waarde te zijn als gedetailleerde uitleg van specifieke aspecten van een leer. Voorbeelden hiervan zijn de gesprekken die gevoerd werden met Śrī Ramaṇa Maharṣi, met Gurdjieff en met Śrī Śāntānanda Sarasvatī.

Volgens Śaṅkara is onderzoek in de vorm van observatie en contemplatie in de stille staat (*vicāra*)² de enige methode en het gebruik van onderscheidingsvermogen of rede (*viveka*)³ de vereiste gave c.q. het instrument om de staat van non-dualiteit te realiseren. Deze werkwijze vormt de rode draad die in de werken van Śaṅkara steeds te herkennen is.

Het geloof in de illusie van wat wij zijn en wat de wereld is heeft gedurende talloze levens een dermate vaste vorm aangenomen, dat alleen het doorzien en onderkennen daarvan ons op de weg kan helpen die ons uiteindelijk van die illusie zal bevrijden.

Het doorzien van de onwerkelijkheid van de talrijke illusoire bedekkingen en identificaties heeft Śaṅkara in legio werken herhaaldelijk als de eerste stap van zelfonderzoek uitgelegd en herkenbaar gemaakt. Een greep uit deze bedekkingen waarmee men zich gewoonlijk identificeert zijn de vijf sluiers⁴, de vijf grofstoffelijke elementen, de fysieke, subtiele en causale lichamen, de drie bewustzijnstoestanden waken, dromen en diepe slaap, de zinnen en zintuigen, de persoonlijkheidskenmerken als vader, leerling, boer enz., en het doener en ondervinder zijn van handelingen.

Śaṅkara waarschuwt ook dat bij dit onderzoek inspanning, vastberadenheid en volharding de noodzakelijke vereisten zijn om je van je bedekkingen te bevrijden zodat de werkelijkheid, het Zelf of *Brahman*, zich kan openbaren. De voorbereidende disciplines zoals offergaven, pelgrimstochten, gebeden, herhaling van mantra's enz. spelen hier geen rol meer. In *Vivekacūḍāmaṇi* zegt Śaṅkara:

6. Noch het aanhalen van de geschriften, noch het uitvoeren van riten en vereren van goden leidt tot bevrijding, zelfs niet na een levensduur van honderd kalpa's (scheppingen) bij elkaar, tenzij men zich als Ātman herkent.

64. Men kan geen koning worden door eenvoudig te zeggen: 'Ik ben koning', zolang men zijn vijanden niet heeft vernietigd en bezit heeft genomen van de luister en rijkdom van het hele koninkrijk.

² Zie *Aparokṣānubhūti* vers 11:

*Kennis wordt niet verkregen zonder plegen van onderzoek,
Zoals een object niet wordt gezien zonder [de hulp van] licht.*

³ Zie *Vivekacūḍāmaṇi* vers 47:

*Het vuur van kennis ontstoken door onderscheid tussen het Zelf en niet-Zelf,
Verbrandt alle gevolgen van onwetendheid met wortel en tak.*

⁴ De vijf sluiers waarmee de mens zich identificeert zijn: de voedselsluis (stoffelijk lichaam), de levenskrachtsluis, de denksluis, de kennissluis en de gelukssluis.

Wat kan hier met 'vijanden' anders bedoeld zijn dan onwetendheid en met 'koninkrijk' (der hemelen) zelfkennis?

65. Een diep begraven schat komt tevoorschijn door de juiste aanwijzingen te volgen, te graven, de stenen en de aarde te verwijderen die er bovenop liggen en niet door het bij zijn naam te roepen. Op dezelfde wijze kan de zuivere waarheid van het Zelf, die bedekt is door *Māyā* en zijn uitwerking, alleen bereikt worden door de aanwijzingen van een kenner van *Brahman*, gevolgd door reflectie, meditatie enzovoorts, maar nooit door verzinsels.

4. Voor wie is Śaṅkara's leer van non-dualiteit bedoeld

Zoals bij vele andere leerstellingen stelt ook Śaṅkara dat de zoeker die de door hem getoonde weg van onderzoek naar zelfkennis wil ingaan, daar in voldoende mate op voorbereid moet zijn. Hij noemt hierbij als de vier voornaamste kwaliteiten: onthechtheid, onderscheid tussen het voorbijgaande en het eeuwige, een natuurlijke inactiviteit en een sterk verlangen naar zelfkennis⁵. Dit impliceert echter geenszins een teruggetrokken levenswijze. De leer is zeker ook bedoeld voor de zogenaamde huishouder, de mens midden in de samenleving. Het stellen van de eerder genoemde levensvragen in combinatie met het zich bewust zijn van identificaties met beperkende toevoegingen (wat ik denk te zijn) zijn tekenen van geschiktheid voor het inslaan van de door Śaṅkara getoonde weg.

Voor hen die zich de levensvragen zoals 'wie ben ik?', 'wat is de wereld?' en 'wat is de zin en het doel van het menselijk bestaan?' stellen is de leer van Śaṅkara even actueel en helder als in die tijd waarin zij aangereikt is. In *Aparokṣānubhūti* vers 12 zegt hij:

*Wie ben ik? Hoe kwam deze wereld tot bestaan, wie is de schepper daarvan?
Uit welke materie is deze gemaakt? Zo begint het onderzoek.*

Hieronder is schematisch een overzicht weergegeven van het verband tussen de levensvragen, wat het betreffende onderzoek inhoudt en waarnaar het onderzoek leidt.

<u>De drie levensvragen:</u>	<u>Het onderzoek</u>	<u>Uitkomst</u>
1) Wie ben ik (subject)	Het individu ontdoen van identificaties (ik ben dit en dat)	Bewustzijn (<i>Ātman</i> , het Zelf)
2) Wat is de wereld (object)	De wereld ontdoen van <i>Māyā</i> (bedekkingen als naam en vorm)	Bewustzijn (<i>Brahman</i>)
3) Wat is mijn relatie tot de wereld? (subject<>object)	Herkenning van eenzelveheid van <i>Ātman</i> en <i>Brahman</i> (<i>Mahāvākya</i> 's Dat zijt Gij' en 'Ik ben <i>Brahman</i> ' ⁶)	<i>Ātman</i> en <i>Brahman</i> zijn één en hetzelfde ondeelbaar bewustzijn De Non-duale staat

Gewoonlijk richt de mens zijn aandacht naar buiten en onderzoekt eerst wat de wereld is. De wereld die hij als iets onafhankelijks van hem beschouwt, die hij met zijn zintuigen waarneemt, en die hij door middel van zijn begrensd denkvermogen probeert te begrijpen. Zelfs de moderne wetenschappers op het gebied van natuurkunde zoals de kwantummechanica en de relativiteitstheorie hebben echter geen afdoende verklaring kunnen vinden voor het wezen van het stoffelijke universum. Wat deze wetenschappen uiteindelijk hebben

⁵ *Aparokṣānubhūti*, vers 3: "De vier [voorafgaande] vereisten zoals onthechting worden verworven door toewijding aan de Heer in de vorm van de uitvoering van plichten behorende tot de bepalingen en leefwijzen van de samenleving."

⁶ De grote verklaringen van de Veda's (*mahāvākya*'s) die als de voornaamste beschouwd worden zijn: *Prajñānam Brahma* ('Dit bewustzijn is Brahman'), *Aitareya Up.* 3.3, *Ṛg Veda*; *Aham Brahmāsmi* ('Ik ben Brahman'), *Bṛhadāraṇyaka Up.* 1.4.10, *Yajur Veda*; *Tat tvam asi* ('Dat zijt Gij'), *Chāndogya Up.* 6.8.7, *Sama Veda*; en *Ayam ātma Brahma* ('Deze ātman is Brahman', of 'Ik ben dit Zelf dat Brahman is'), *Māṇḍūkya Up.*

moeten concluderen is dat het bestaan van de wereld onafhankelijk van de waarnemer niet te bewijzen is, en er geen waarneming mogelijk is zonder de invloed van de waarnemer. De leer van non-dualiteit bevestigt dit onder andere met de volgende uitspraken van Śaṅkara:

Wie zegt dat dit heelal een onafhankelijk bestaan heeft lijdt aan begoocheling. (Vivekacūḍamaṇi, 230)

Een kruik is niets anders dan klei. Het is naar zijn wezen klei. De vorm van de kruik heeft geen onafhankelijk bestaan. Wat is dan de kruik? Slechts een verzonnen naam. (Vivekacūḍamaṇi, 228)

Zolang Brahman niet gekend wordt, het onverdeelde fundament van alles, zolang schijnt de wereld werkelijk te zijn, zoals het zilver in een oesterschelp [werkelijk schijnt te zijn]. (Ātma Bodha 7)

5. De praktijk van de leer van non-dualiteit van Śaṅkara

Nadere verdieping in de leer van Śaṅkara leert, dat de door hem gevolgde werkwijze aan de eisen van wetenschappelijk onderzoek voldoet en geen ruimte laat voor aannames, veronderstellingen en hypothesen. Naar mijn overtuiging leidt het onderzoek voor een ieder, op elke plaats en op elk tijdstip tot dezelfde uitkomsten.

Het voornaamste instrument waar in het onderzoek gebruik van wordt gemaakt, is het unieke vermogen waar de mens over beschikt: de Rede (*viveka*). Alleen door gebruik van de rede is het mogelijk onderscheid te maken tussen het veranderlijke en onveranderlijke, het voorbijgaande en eeuwige, het begrensde en onbegrensde, wat ik niet ben en wat ik ben, kortom tussen het onwerkelijke en werkelijke. Śrī Śāntānanda Sarasvatī zegt hierover (26-01-1978): *"De algemene definitie van de Rede is: 'datgene waarmee men waarheid van onwaarheid kan scheiden'. De wijzen hebben gevonden dat het Zelf eeuwig is, ongeboort, onverwoestbaar, zuiver en bewust. Het echte gebruik van de rede in verband met de spirituele wereld houdt dus in dat men leert onderscheid te maken tussen het Zelf en het niet-Zelf. Het Zelf is één en laat zich niet uitzeven, maar het niet-Zelf is een grote brei en moet worden uitgezeefd en gesorteerd."*

Voor het kunnen maken van onderscheid tussen het veranderlijke en onveranderlijke dient de rede echter zuiver te zijn, vrij van de invloed van neigingen, voorkeuren, enz. Dit alles is kenmerkend voor een geest die stil is. Doorgaans is dit te bereiken door het met discipline uitvoeren van oefeningen zoals meditatie die tot de verstillings van de geest leiden.

5.1 Anvayavyatireka

Śaṅkara stelt dat de ervaring van dualiteit in de vorm van individualiteit (ik) en een daarvan onafhankelijke wereld een op misleiding berustende illusie is. Er is slechts één onverdeeld bewustzijn en de realisatie daarvan is de uiteindelijke bevrijding van dualiteit en hergeboorten. Om ons van deze illusie te bevrijden dienen de werkelijke betekenissen van de woorden 'ik' en 'de wereld' gekend te worden. In *Vivekacūḍamaṇi* zegt Śaṅkara:

241-242-243. Uitspraken in geschriften zoals 'Dat zijt Gij' (tat tvam asi) openbaren steeds de absolute eenzelligheid van Brahman (of Īśvara, de Heer), aangeduid met 'Dat', en het individu (jīva), aangeduid met 'Gij'. Deze eenzelligheid wordt echter niet aangetoond met de letterlijke betekenis van 'Dat' en 'Gij'. Want beide zijn niet-bestaande bedekkingen als gevolg van Māyā, de oorzaak en het effect van niet-bestaande verschijningen. De letterlijke betekenis van 'Dat' is de Māyā van Īśvara (de Heer, God, de schepper) die de oorzaak is van het universum. De letterlijke betekenis van 'Gij' wijst naar de vijf sluiers van het individu (jīva). Hun eigenschappen zijn tegengesteld, zoals de zon en de vuurvlieg, de koning en

zijn dienaar, de oceaan en de bron, of de berg Meru en het atoom. Dus, er kan geen sprake zijn van eenzelligheid tussen Brahman en het individu in de letterlijke betekenis van 'Dat' en 'Gij'. Dit is niet de manier waarop de geschriften eenzelligheid postuleren.

244. Wanneer deze bedekkingen (upādhi's), respectievelijk Īśvara en jīva, worden verwijderd blijven noch God noch individu over. Als je een koning zijn koninkrijk afneemt en een krijger zijn wapens, is er noch een koning, noch een soldaat.⁷

Het gebruik van de rede, teneinde onderscheid te maken tussen de bedekkingen en de bestaansgrond daarvan, kan als volgt met een voorbeeld worden geïllustreerd. Wanneer iemand een oude bekende tegenkomt die hij al jaren niet gezien heeft, zal hij hem toch kunnen herkennen, ondanks het feit dat zijn uiterlijke kenmerken, zoals zijn voorkomen en kleding, anders zijn. De herkenning van wie hij is vindt plaats door voorbij te gaan aan het verschil in de uiterlijke kenmerken van destijds en van nu. Wat er dan (na het achterwege laten van de tegenstrijdige uiterlijke kenmerken) herkend wordt, is dat het in beide gevallen om één en dezelfde persoon gaat.

Dit voorbeeld kan nader uitgebreid worden, waarbij het niet om een bekende gaat, maar om twee willekeurige mensen, beiden in het nu. Wanneer men voorbij gaat aan al hun ogenschijnlijke kenmerken als geslacht, kleding, huidskleur, maar ookaan kenmerken als karakter, geloof, gedrag, enz., blijft er voor beiden niets anders over dan 'mens'. Al de veranderlijke en vergankelijke kenmerken zijn slechts beperkende en veranderlijke toevoegingen op de 'mens' die in de kern vrij van deze kenmerken is.

Bij nader onderzoek blijkt dat zelfs de 'mens' over een aantal ogenschijnlijke toevoegsels beschikt waarmee hij zich identificeert, zoals het hebben van een lichaam, levenskracht, denkvermogen, intelligentie, de ervaring van geluk en wat hij denkt te zijn. Wanneer ook deze identificaties worden herkend en kunnen worden opgegeven, is wat er overblijft puur gewaarzijn alleen, vrij van elke identificatie. Dit is de enige werkelijkheid van de mens: puur bewustzijn, het Zelf of *Ātman*, onveranderlijk, eeuwig, onbegrensd en vrij van elk kenmerk. *Daśaślokī*, (zie bijlage 2) is een voorbeeld van dit proces van eliminatie.

De bovenstaande werkwijze van het gebruik van de rede voor het scheiden van enerzijds het ogenschijnlijke (direct opvallende) kenmerken van wat anderzijds door deze kenmerken verhuld wordt (het verborgene), wordt de methode van *anvayavyatireka* genoemd. *Anvayavyatireka* betekent 'overeenstemming en tegenstrijdigheid'. In het eerder genoemde voorbeeld van de oude bekende zijn de uiterlijke kenmerken van toen en nu ongelijk, dus tegenstrijdig met elkaar. Deze kenmerken bestaan uit opgelegde toevoegingen en juist door het negeren daarvan wordt herkend dat het om de één en dezelfde persoon gaat. Deze eliminatie van toegevoegde veranderlijke kenmerken met het doel het verhulde te ontdekken heet *vyatireka*. Wat na het negeren van de ogenschijnlijke kenmerken van toen en nu overblijft is in beide gevallen in overeenstemming met elkaar, het is dezelfde persoon. Het herkennen van de gelijkheid van wat na het verwijderen van de bedekkingen overblijft is *anvaya*.

Naast het kennen van de werkelijke aard van de mens is ook het kennen van de werkelijke aard van de wereld eveneens alleen mogelijk door het aanwenden van de methode van *anvayavyatireka*. Wanneer de kenmerken die wij aan de wereld toekennen geëlimineerd worden blijft alleen de door deze kenmerken verhulde bestaansgrond over. Op dit onderwerp zal in hoofdstuk 5.3 nader worden ingegaan.

Wanneer zowel het individu als de wereld door het aanwenden van de methode van *anvayavyatireka* van hun bedekkingen worden bevrijd, blijkt er wat er overblijft één en zelfde

⁷ Hij is dan alleen een mens. Zo ook bij *Īśvara* en *jīva*, als hun eigenschappen worden geëlimineerd blijft alleen Brahman over.

ondeelbaar bewustzijn te zijn. Deze eenzelligheid van het individuele Zelf en het universele Zelf wordt bevestigd door Vedische uitspraken (*Mahāvākya's*) zoals 'Dat zijt Gij' (*Tattvasi*) en 'Ik ben *Brahman*' (*Ahambrahmāsmi*). Dit is de kern van de leer van non-dualiteit die niet alleen door Śaṅkara, maar ook in de Bijbel en in de Bhagavad Gita wordt verwoord:

"Deze wereld is op geen enkele wijze verschillend van Mij. Zoals alles dat in een spiegel gereflecteerd wordt zo is de gehele wereld in Mij. En zo ben Ik het Zelf, dat zonder twee is (Śaṅkara: Ātmapanacakam)".

Dit is de uiting van de staat van non-dualiteit als anvaya.

"Ik ben de oorsprong van allen; alles komt uit Mij voort; dit begrijpend, in adoratie verzonken, aanbidden de wijzen Mij." (Bhagavad Gītā 10.8). Ook dit is anvaya.

"Ik ben het Al. Het Al is uit Mij gekomen en het Al is tot Mij geraakt. Klief het hout en Ik ben daar. Heft de steen: daar zult gij Mij vinden" (Het Evangelie van Thomas 77). (Anvaya).

"Wees stil en weet dat Ik God ben" (Psalm 46:11). Dit is vyatireka.

"Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig; en die zoon of dochter liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig." (Mattheüs 10:37) (vyatireka).

5.2 De essentie van het individu; 'wie ben ik?'

Zoals eerder genoemd, stelt Śaṅkara dat je de wereld niet kunt kennen als je je eigen werkelijkheid niet kent. Daarom spoort hij de mens altijd aan eerst te onderzoeken wie jij zelf bent⁸, waarna de werkelijkheid van de wereld zich zal tonen.

Al in het allereerste vers van *Tattvopedeśa* zegt de leraar:

"Teneinde de betekenis van het woord 'werkelijkheid' (tattva) duidelijk te maken: denk grondig na over de betekenis van het woord 'Gij' (tvam) in de zin 'Gij zijt Dat' (tat tvam asi)."

De vraag 'wie ben ik?' leidt niet tot een direct antwoord omdat 'ik' geen aanwijsbaar object is. Daarom spitst het onderzoek zich door middel van de toepassing van de methode van *anvayavyatireka*⁹ in de eerste instantie toe op het vaststellen van wat ik niet ben, door het onderkennen van de vergankelijke en beperkende toevoegingen (bedekkingen) waarmee ik me identificeer, zoals het lichaam, persoonlijkheid, enz.. Het onderkennen van 'wat ik niet ben', leidt dan tot het verdwijnen van deze identificaties met voorbijgaande kenmerken. Wat er dan overblijft is een staat van pure aanwezigheid, ongebonden en vrij van kenmerken. *Daśaślokī* geeft hier een voorbeeld van, zie bijlage 2 (voorbeeld van *vyatireka*).

Een schitterende voorbeeld van eenvoudig onderzoek dat het onderscheid tussen het vergankelijke (wat ik niet ben, het niet-Zelf) en het onvergankelijke (wat ik werkelijk ben, het Zelf) op een simpele wijze laat zien is in het eerste vers van *Dṛg Dṛśya Viveka* te vinden:

*Beelden zijn het geziene en het oog is hun ziener
Dat oog is het geziene en de geest is zijn ziener.
Gedachten zijn het geziene en de getuige is hun ziener;
De getuige zelf, wordt door niets anders gezien.*

⁸ Zoals "*Mens, ken Uzelve*" dat prijkte boven de tempel van Apollo in Delphi.

⁹ Śaṅkara: "*Upadeśa Sāhasrī*" 18.96: "*Anvaya (overeenstemming) en vyatireka (tegenstrijdigheid) met betrekking tot woorden en met betrekking tot hun betekenissen zijn het enige middel waardoor de impliciete betekenis van het woord 'ik' (d.w.z. de werkelijke betekenis van het woord 'ik' in de zin 'Ik ben Brahman') kan worden vastgesteld.*" en 18.181-182 "*De betekenis van zinnen als 'Dat zijt Gij' daagt niet op vanwege het niet-onderscheiden (aviveka) van het woord 'Gij'. Daarom is het voor het begrijpen van dat woord, en voor geen ander doel, dat de methode van anvaya (overeenstemming) en vyatireka (tegenstrijdigheid) is beschreven.*"

Een dergelijk eenvoudig onderzoek volgt ook uit de verzen 15-17 van *Vākya Vṛitti*:

15. *[De leraar zegt:]*

*Zoals de waarnemer van een kruik
In alle opzichten verschillend is van de kruik,
Moet je weten dat jij, de waarnemer van het lichaam,
Niet dat lichaam bent.*

16. *Stel op dezelfde wijze ook vast dat je*

*De waarnemer van de zinnen bent en niet de zinnen zelf.
Wees er ook zeker van dat je noch de geest bent
Noch het intellect, noch de levenskracht.*

17. *Overtuig jezelf dat je ook geen combinatie bent*

*Van de stoffelijke en subtiele lichamen,
En stel ook nauwkeurig vast door gevolgtrekking
Dat jij, de Ziener, verschillend bent van het geziene.*

Dergelijke uitleg, ondersteund door oefeningen als meditatie¹⁰ en contemplatie leidt uiteindelijk tot de vestiging van wat ik werkelijk ben, n.l. puur bewustzijn, of het Zelf of *Ātman*.

5.3 De essentie van het universum; 'wat is de wereld?'

Dan komt de vraag wat de wereld is aan de beurt. Er is een onmiskenbare relatie tussen ons, de mens, en de wereld die echter uitsluitend door de zintuigen wordt waargenomen, in de geest leeft en als onafhankelijk van ons wordt beschouwd.

Over de wereld zegt Śaṅkara in *Dṛg Dṛśya Viveka*:

20. *Al wat waargenomen wordt heeft vijf aspecten*

*Bestaan, verschijning, dierbaarheid, vorm en naam
Van deze vijf behoren de eerste drie tot Brahman
En de daaropvolgende twee tot de wereld.*

Hoe de ogenschijnlijke aspecten van hun bestaansgrond kunnen worden onderscheiden staat o.a. in de verzen 45 en 46 van *Vākya Vṛitti*:

*Dat wat middels toegevoegde kenmerken wordt gekend,
De bron van het universum, omschreven als Alwetend enz.,
Wat Māyā als zijn oplegging heeft en wiens aard bewustzijn is,
Is de directe (ogenschijnlijke) betekenis van 'Dat'.*

*Omdat, met het oog op één en dezelfde werkelijkheid,
De indirect en direct gekende kenmerken tegenstrijdig zijn
Met die van een bestaan met een tweede en Absolute Eenheid,
Moet voor de indirect uitgedrukte betekenis worden gekozen.*

Met andere woorden, het zijn vorm en naam die in onze geest als de wereld verschijnen. Deze schijnbare objecten, veranderlijk en voorbijgaand van aard, vormen een bedekking, *Māyā*, die ons de essentie van de wereld verhullen. Wanneer door toepassing van de methode van *anvayavyatireka* – zoals toegelicht bij het achterhalen van de ware betekenis van het woord 'ik' – genegeerd wordt wat zich aan de onwetende als vorm en naam toont (*vyatireka*), is wat er overblijft – zoals klei in potten en goud in sieraden – de essentie van de wereld, puur bewustzijn.

¹⁰ Bijvoorbeeld zoals aangereikt in *Dṛg Dṛśya Viveka* verzen 22-29.

5.4 Wat is mijn relatie tot de wereld?

Zoals in het schema op pagina 5 staat aangegeven en hierboven wordt uitgelegd, is zowel de essentie van wat ik ben (het persoonlijke Zelf) en de essentie van de wereld (het universele Zelf) puur bewustzijn. En bewustzijn is één en ondeelbaar. Deze waarheid van de eenzelligheid van het individuele Zelf en het universele Zelf, of non-dualiteit, wordt bevestigd door de verklaringen in de Veda's, zoals 'Dat zijt Gij' (*Tattvamasi*) en 'Ik ben Brahman' (*Aham-brahmāsmi*). Śaṅkara verwoordt dit in *Vākyavṛitti* als volgt:

37. *De betekenis van de afzonderlijke woorden
'Gij' en 'Dat' is hiermede duidelijk vastgesteld.
Nu zal de betekenis worden behandeld van de zin 'Dat zijt Gij'
Namelijk de gelijkheid van wat met deze twee woorden wordt bedoeld*
38. *Dat waar deze zin op doelt is noch verbonden met
Noch gekenmerkt door wat dan ook.
De betekenis van deze zin volgens de wijze is
Eén ondeelbaar wezen, bestaande uit gelukzaligheid alleen.*
39. *Wat verschijnt als het individuele bewuste Zelf
Is van de aard van gelukzaligheid zonder een tweede.
En het Ene, dat gelukzaligheid zonder een tweede is,
Is niet anders dan het individuele bewuste Zelf.*
40. *De misvatting dat het woord 'Gij' iets anders dan Brahman betekent
En dat het woord 'Dat' voor iets kenbaars staat,
Houdt onmiddellijk op bij het vatten van
De gemeenschappelijke betekenis van deze twee woorden.*
41. *[De leerling vraagt:] Wat volgt hierop?
De leraar zegt: Luister:
Het individuele bewuste Zelf [dat alles verlicht] staat voor
De Ene allesdoordringende gelukzaligheid zonder een tweede.*
42. *Uitspraken als 'Dat zijt Gij' enz.
Dienen om de eenzelligheid te bekrachtigen
Van wat indirect bedoeld wordt
Met de twee woorden 'Gij' en 'Dat'.*

In *Vivekacūḍāmaṇi* voegt hij hier het volgende aan toe:

56. *Noch door Yoga¹¹ of Sāṅkhya¹², noch door ritueel,
Of geleerdheid Is bevrijding (mokṣa) mogelijk.
Maar alleen door de directe herkenning van de eenzelligheid
Van het Zelf en Brahman, en door geen ander middel.*

Voor het direct begrijpen van de betekenis van de verklaring 'Dat zijt Gij' is het kennen van het onderscheid tussen het Zelf en niet-Zelf een vereiste¹³. Dit geldt voor alle *mahāvākya*'s die de eenzelligheid van *Ātman* en *Brahman* verkondigen. Simpelweg herhalen van deze

¹¹ Bedoeld wordt Yoga's die dualiteit vooronderstellen, zoals *Hāṭhayoga* en *Bhaktiyoga*.

¹² *Sāṅkhya* gaat uit van de dualiteit tussen twee reële maar tegengestelde principes van *puruṣa* en *prakṛti*.

¹³ *Upadeśa Sāhasrī*, 18. 90: "De leer 'Dat zijt Gij' zal zeker nutteloos zijn bij het ontbreken van de kennis 'Ik ben Brahman'. Deze leer is van betekenis alleen voor hen die het onderscheid tussen het Zelf en niet-Zelf kennen.", en vers 181: "De betekenis van zinnen zoals 'Dat zijt Gij' (d.w.z. men is Brahman, altijd vrij) komt niet tot manifestatie vanwege het niet onderscheiden van de impliciete betekenis van het woord 'Gij'".

zinnen leidt niet tot het begrijpen van de bedoelde betekenis en directe zelfkennis^{14,15}. De kennis van 'Ik ben *Brahman*' is een voorwaarde voor het opdagen van de betekenis van de uitspraak 'Dat zijt Gij'.

In 'Dat zijt Gij' staat 'Dat' voor *Brahman*, de enige werkelijkheid, of puur bewustzijn, ontdaan van zijn bedekking, namelijk het universum, de *Māyā* van *Īśvara* (God of Schepper), dat het individu als iets onafhankelijk van hem beschouwt. 'Gij' staat voor het Zelf, *Ātman*, of het individu ontdaan van zijn bedekkingen, d.w.z. van al het veranderlijke en vergankelijke wat hij denkt te zijn. Wanneer beiden op deze wijze van hun ongelijke bedekkingen worden bevrijd, is wat er overblijft één en hetzelfde ondeelbare bewustzijn, of *Brahman*, alleen. In bijlage 1 is de bovenomschreven weg naar non-dualiteit schematisch weergegeven.

Śaṅkara stelt dat het begrijpen van de impliciete betekenis van deze verklaringen de mens onmiddellijk tot verlichting brengt: *"De verklaring 'Dat zijt Gij' bewerkstelligt de onmiddellijke kennis van Zelf-Brahman zoals de uitspraak 'Jij bent de tiende'"*^{16,17}.

6. Slotwoord

Deze tekst is bedoeld om een indruk te geven van de kern van de leer van non-dualiteit zoals door Śaṅkara is uitgelegd. Het is zeer beknopt en de verwijzingen zijn fragmentarisch. Om een compleet inzicht van de behandelde materie te krijgen is de rechtstreekse studie van deze werken onontbeerlijk. Dergelijke studies kunnen echter op zichzelf niet tot het beoogde effect leiden tenzij de aangeboden kennis dagelijks in praktijk wordt gebracht in combinatie met contemplaties en meditaties in stilte. Bovendien zullen toewijding, vastberadenheid, discipline en begeleiding door een competente leraar van grote betekenis zijn voor hen die de weg naar zelfkennis willen volgen. In *Vākyavṛitti* zegt Śaṅkara:

*49. Men moet zo lang als nodig is doorgaan met de studie van de Veda's,
Met het overwegen van de betekenissen daarvan en met oefeningen
Om de geest te beteugelen, tot de juiste betekenis van de verklaring
'Ik ben Brahman' helder en gevestigd is.*

9. Literatuur:

Śaṅkara heeft een groot aantal werken achtergelaten en er is ook zeer veel over hem en zijn werken geschreven. Het onderstaande literatuuroverzicht omvat alleen die werken waarnaar vanuit de bovenstaande tekst wordt verwezen.

Śaṅkara: "ZEVEN WERKEN VAN ŚAṅKARA OVER ZELFKENNIS" Vertaling F. Arav, eerste oplage mei 2016, ISBN/EAN: 978-90-816538-6-2. Inhoudende de volgende zeven werken: SĀDHANA PAÑCAKAM (Vijf verzen over spirituele praktijk), DAŚAŚLOKĪ (Tien

¹⁴ *Upadeśa Sāhasrī*, 18. 208: "De herhaling van de verklaring 'Ik ben Brahman' zou zinvol kunnen zijn indien er een verschil zou zijn tussen de luisteraar en waarnaar geluisterd wordt. De gewenste betekenis (dat het individuele Zelf Brahman is) zou dan in dit geval onjuist zijn. Daarom wordt de verklaring onaannemelijk (dat wil zeggen hij verliest autoriteit volgens deze visie)." Hoe de verklaring 'Ik ben Brahman' wel steekhoudend is wordt in vers 109 verwoord: "Zoals bij de reflectie van een gezicht het lijkt alsof de spiegel zelf het gezicht is (niet verschillend van het gezicht), zo zorgt ook de reflectie van het Zelf in de spiegel van het ego ervoor dat het ego het Zelf schijnt te zijn (niet verschillend van het Zelf). Zo is de betekenis van de verklaring 'Ik ben Brahman' steekhoudend."

¹⁵ *Brahma Sūtra*, 4.2: "Als een uitspraak als 'Dat zijt Gij', wanneer hij eenmaal gehoord is, niet direct de ware kennis van Brahman voortbrengt, welke hoop is er dan dat het gewenste effect zal bereikt worden door het te herhalen?"

¹⁶ Dit verwijst naar het verhaal van de tien mensen die naar de andere oever van een rivier hebben gezwommen. Daar aangekomen telt een van hen alle anderen maar vergeet daarbij zichzelf mee te tellen.

¹⁷ *Upadeśa Sāhasrī*, 18. 172.

Verzen (over wat ik ben), BRAHMAJÑĀNĀVALĪMĀLĀ (Een bloemenstreng van verzen over kennis van *Brahman*), DR̥G DR̥ŚYA VIVEKA (Over onderscheid tussen de kenner en het gekende), VĀKYAVṚITTI, (De betekenis van de verklaring 'Dat zijt Gij'), LAGHU-VĀKYAVṚITTI (De betekenis van de verklaring 'Ik ben *Brahman*'), APAROKṢĀNUBHŪTI (RĀJA-YOGA) (Zelfkennis zonder omweg (Koninklijke Yoga)).

Śaṅkara: VIVEKACŪḌAMAṆI: Vertaling F. Arav, 2010. ISBN/EAN: 978-90-816538-1-7.

Śaṅkara: "UPADEŚA SĀHASRĪ (A Thousand Teachings), Swami Jagadananda, Sri Ramakrishna Math, Mylapore, Madras. ISBN: 81-7120-059-1.

Śaṅkara: "SVĀTMANIRŪPANAM" H. Ramamoorthy & Nome, Society of Abidance in Truth, 2002, ISBN: 0-9703667-1-X.

"BRAHMA SŪTRA BHĀŚYA OF ŚAṅKARĀRCĀRYA", Translated by Swami Gambhirananda, Advaita Ashrama, Calcutta, 1993.

Śaṅkara: "THE TEACHING OF REALITY", Śrī Śaṅkara Ācārya's **Tattvopedeśa**, Translated by Warwick Jessup, The School of Economic Science, London, ISBN: 978 0 9565968-5-7.

Bijlage 1

Schematische weergave van Śaṅkara's leer van non-dualiteit

ik (<i>Jīva</i> , individu)	DUALITEIT	Wereld, universum (<i>Īśvara</i> , beschikker, schepper De Heer van het Univer- sum)
minus		minus
De vijf sluiers	MĀYĀ (Niet bestaande verschijningen)	Namen en vormen
Is:		Is:
<i>Ātman</i> , het Zelf, IK Zelf-gewaarzijn of Puur bewustzijn	NON- DUALITEIT (ondeelbaar)	<i>Brahman</i> , Opperste Heer, <i>Paramātman</i> , of Puur bewustzijn
Dit wordt bevestigd door de Mahāvākya's:		
<i>Aham</i> (Ik)	<i>asmi</i> ben	<i>Brahman</i> Brahman)
<i>Tvam</i> (Gij)	<i>asi</i> zijt	<i>Tat</i> Dat)

Bijlage 2

Tien Verzen

(Daśaślokī)

1. *Ik ben niet aarde, ik ben niet water, ik ben niet vuur, ik ben niet wind,
Ik ben niet ruimte, ik ben niet zintuigen, noch een verzameling van dit alles ben Ik;
Want dit alles is voorbijgaand. Maar zoals in diepe droomloze slaap
Ben Ik wat er overblijft: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
2. *Noch rangen van de samenleving, noch leefwijzen en gedrageregels,
Noch plichten en geestelijke discipline, noch meditatie en Yoga gelden voor Mij.
Door de kennis van het Zelf en de afwezigheid van 'ik', 'mij' en 'mijn',
Ben Ik wat er overblijft: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
3. *Ik ben vader noch moeder, noch goden noch werelden,
Noch de Veda's noch offers, noch heilige oorden ben Ik.
Noch ben Ik absolute leegte, maar zoals in diepe droomloze slaap
Ben Ik wat er overblijft: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
4. *Noch een filosofie noch een dogma, noch een doctrine noch een geloof,
Noch een andere leerstelling, is de kennis van Dát.
Maar door onderscheidend inzicht ben Ik wat er overblijft,
Als de zuivere essentie: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
5. *Noch boven noch onder, noch binnen noch buiten,
Noch middenin noch aan de rand, noch voor noch achter,
Alles doordringend als de ruimte van onvermengde essentie,
Eén en ondeelbaar ben Ik: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
6. *Noch wit noch zwart, noch rood noch geel,
Noch krom noch dik, noch klein noch groot,
Aldus geheel zonder gedaante, ben Ik van de essentie van
Het uit zichzelf stralende licht: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
7. *Er is leraar noch lering, leerling noch leren,
Noch Gij noch ik, noch deze wereldverschijning.
Daar kennis van Mijzelf geen verscheidenheid toelaat,
Ben Ik wat er overblijft: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
8. *Voor Mij is er waken, noch dromen, noch diepe slaap,
Noch ben Ik diegene die deze drie staten ondergaat.
Daar deze drie verbeeldingen zijn ben Ik Dát wat deze staten overstijgt
En als het enige overblijft: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
9. *Uit het oogpunt van waarheid, ben Ik het Zelf, het ultieme doel,
Alles doordringend en uit zichzelf bestaand.
Terwijl deze wereld een onbeduidende illusie is,
Ben Ik het enige wat overblijft: het ene gelukzalige Zelf alleen.*
10. *Het is zelfs niet eens 'één' daar er geen tweede kan zijn.
Het staat op Zichzelf alleen en Het staat niet op Zichzelf alleen.
Het is leegte noch niet-leegte daar Het vrij is van dualiteit,
Hoe kan Ik Dát omschrijven wat de essentie van Vedānta is?*

* * *